

Vujicsics Marietta

műfordító, szerkesztő, diplomata (Salgótarján, 1946. június 1.)

Hogyhogy éppen Salgótarjánban születél? – kérdezték gyakran. Valahol megszületik az ember. A sors húzása, hogy én éppen a salgótarjáni bányakórházban. Édesapám, Wehner György elektro-gépészmérnök volt. A háború éveiben a Nagybátony-Újlaki Egyesült Iparművek bányagazgatósága éppen ilyen szakembert keresett sürgősen a bányagépek folyamatos üzemeltetésének felügyeletére. Mivel az állást szerencsésen megkapta, ezzel megszűnt a

katonai behívót. A szüleim így röviddel az esküvőjük után Budapestről elköltöztek, átmeneti jelleggel, Nagybátonyba, ott vészelték át az ostromot, aztán 1946 júniusában már érkezhettek is... Amikor édesanyámmal mintegy ötven évvel azután ellátogattunk a helyszínre, a régi fényképekről már beazonosíthatatlan volt az egykori szolgálati ház.

1948 nyarán visszaköltöztünk Budapestre, anyai nagyszüleim tágas, két-szintes kertes házába, amely szerencsére két nemzedék számára épült. A családban a könyvek és a zene hagyományos szeretete rám is hatással volt. Hálás vagyok szüleimnek és nagyszüleimnek mindazért a gondoskodásért, okításért és buzdításért, amit tőlük kaptam. Az iskolakezdéssel párhuzamosan zongorázni is tanultam, a zenét szenvedélyesen szerettem, s ebben édesanyám, aki maga is zongorázott, különösen nagy szerepet játszott. Ma is nagy szeretettel gondolok a Pozsonyi úti Pintér Alice Zeneiskolára, ahova beíratott (mindig szívesen sétálok el a ház előtt!), és a kiváló tanároknak hála, élvezet volt abban a közösségben minden perc, amit eltöltöttünk.

Sokáig csakis a zene bűvöletében éltem, merész álmaim, terveim voltak: erre a pályára készültem lélekben, de aztán győzött apám „reális” életszemlélete és meggyőződése, miszerint a művészpályán nem, ám bölcsészvégtettséggel (!) az esélyek (amilyen időket éltünk) mégiscsak jobbak. Így közben már tanultam az iskolában és magánúton angolt, valamint az akkor még ritkaságszámba menő szerb-horvát nyelvet: ebből az első leckéket apámtól vettem, aki bánáti családban született, Nagybecskereken, ahol a többnyelvűség neki eleve megadatott. Szüleim tehát egy merész húzással beíratkák 1960-ban a Szerb-Horvát Tanítási Nyelvű Gimnáziumba (a Rózsák terén – ma már Szerb Gimnázium), akkor már jelentkezhetek oda mások is, nem csupán a nemzetiségi származású tanulók. A zongorát így fájó szívvel abbahagytam, hiszen az életem más fordulatot vett. És akkor ott, a középiskolában megéreztem, hogy hatalmas küzdelem veszi kezdetét, de azt is, hogy a Gondviselés erősen fogja a kezemet, és életem további alakulását már el is döntötte.

1964-ben felvételt nyertem az ELTE BTK magyar-szerb-horvát szakára. Mivel tanáraink biztatására közben már olaszul is tanultam, három szemesz-

tert az olasz szakon hallgathattam (féllegálisan), ám hiába szerettem volna az olasz szakot fölvenni, ezt adminisztratív okokra hivatkozva nem engedélyezték. Viszont addig legalább boldogan járhattam az olasz tanszéken Kardos Tibor professzor fordítói szemináriumára, amit nagyon szerettem – tőle rengeteget lehetett tanulni.

Sokáig szunnyadó italomániám aztán évtizedek múlva, kicsit körülményesen, kicsit másképp, de némiképp beteljesedhetett.

1966-ban, még egyetemistaként, férjhez mentem Vujicsics Sztojánhoz. Az egyetemi évek alatt már próbálkoztam kisebb műfordításokkal – ez időktől publikálok Vujicsics Marietta néven –, kiadói háttérmunkákat is (kontrollszerkesztés, nyersfordítás) szívesen vállaltam, és kulturális delegációknak tolmácsoltam, film-szövegeket szinkrontolmácsoltam és fordítottam. Mivel szerencsémre még megismerhettem személyesen a jugoszláv irodalom élő klasszikusait (Krlježa, Andrić), valamint a kortárs írókat Szlovéniától Macedóniáig, férjem mellett magam is a hidak építésének köteleztem el magam, igyekeztem különböző fórumokon megismertetni déli szomszédaink irodalmát a hazai közönséggel.

A diploma megszerzése (1969) után nem volt könnyű elhelyezkedni, az álláskeresések sorra kudarcot vallottak, s belekóstoltam a „szabadúszásba”, méghozzá igen változatosan: tolmácsolással, fordításokkal, különféle publikációkkal, szerkesztésekkel, a jugoszláviai kulturális folyóiratok szemléléssel. A kortárs jugoszláv irodalom, film- és képzőművészet érdekelt leginkább. A tanulóévek kissé meghosszabbodtak, de igyekeztem ezt az élethelyzetet a magam szellemi gyarapodására fordítani. Sikerült egy-egy ösztöndíjjal eljutnom Belgrádba és Zágrádba, megismerkednem a könyvkiadókkal és a kortárs irodalom termésével, majd abból itthon válogatnom, fordítanom. Dolgoztam a Magyar Rádió világirodalmi szerkesztőségének, összeállítottam műsorokat, fordítottam rádiodrámákat, novellákat. A hetvenes évek közepén aztán egy várva várt lehetőség kínálkozott: megkeresést kaptam a Nagyvilág főszerkesztőjétől, Kéry Lászlótól a jugoszláv irodalmak gondozására, a folyóiratban való rendszeres bemutatására. Előbb szerződéses rovatvezető lettem, majd később a folyóirat olvasószerkesztője is. Boldogan fogadtam el, hiszen a feladat igazán testre szabott volt. Nívós műhelymunka folyt a szerkesztőségben, ahol a műfordítás terén rengeteget lehetett tanulni, épülni. A megnyíló utazási lehetőségek is segítettek a munkámat, hiszen mindig a legfrissebb kínálatot igyekeztünk prezentálni folyóiratunkban. Inspiráló volt ez a közeg műfordítói munkásságomra is. Nemcsak a Nagyvilágban jelentek meg műfordításaim, hanem más hazai és külföldi folyóiratokban is: tematikus összeállításokat, antológiákat szerkesztettem, valamint néhány önálló fordításkötetemet, színpadi drámafordításom is készült (Krlježa, Matković).

Azt hittem, így marad minden a nyugdíjig – de másképp történt. A nyolcvanas évek végén az irodalmi lapok állami támogatásában beállt változást a szerkesztőségben nem tudtuk követni, önerőből a folyóirat fenntartása enyhén szólva bizonytalanná vált. A kollégák fokozatosan váltak meg a Nagyvilágtól, s mások mellett én is erre a lépésre kényszerültem.

Kemény újrakezdés következett, egy merőben más pálya felépítése, már meglehetősen érett fejjel, méghozzá a Külügyminisztériumban, ahová a sikeres felvételi vizsgák után felvettek és referensi munkakörbe helyeztek. (Fájó emlék:

éppen szegény főszerkesztőnk halálának napján érkezett meg a szerkesztőségbe a KÜM-től a kikérőlevél.) A szinte véget nem érő újabb tanulási folyamat és a különféle belső szakvizsgák, de önmagában az új munka is óriási kihívást jelentett. Szerencsére úgy éreztem, a helyemen vagyok itt is, és a munkát – konzul lettem – a maga összetettségében nagyon kedveltem.

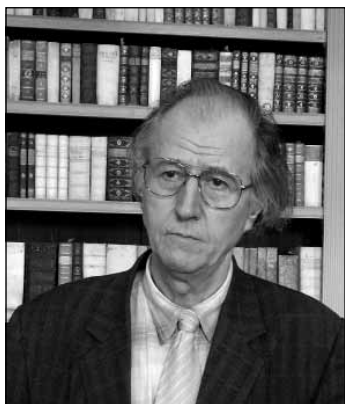
Néhány rövidebb kihelyezés után, 2000 januárjában Rómában kezdtem meg konzulként a külszolgálatot. A négy és fél évet röviden így jellemezném: szép, nehéz, fájdalmas. A külszolgálat félidejében ugyanis megözyegyültem. De annyi kollegiális segítséget, együttérzést és kitartó barátságot kaptam életem e legnehezebb időszakában, amiért örökre hálás vagyok, mert hatalmas lelki tartalékot jelent ma is nekem.

A hazatérés után a külügyi munkát tovább folytattam, néhány rövidebb és szezonális konzuli külszolgálatot is beleértve, majd ismét új fejezet kezdődött. A Gondviselés úgy rendezte, hogy nyugdíjba menetelemtkor már nem magányosan, hanem párosan folytathassam kijelölt földi utamat, s ennek immár hét éve: egymásra vigyázó, megértő, igazi társként éljük az életünket férjemmel. Érdeklődésünk, ízlésünk azonos, szeretjük a zenét, a színházat, a könyveket és az utazást. Az utóbbi években rendszeressé vált gimnáziumi osztálytalálkozókra is szívesen járunk. Ápoljuk rokoni és baráti köreinket, de ami a legfontosabb: óvni igyekszünk a bennünk és körülöttünk lévő harmóniát.

Vujicic Marietta

Imre Mihály

irodalomtörténész (Hódmezővásárhely, 1946. június 10.)

Hetven felé haladva többet nézek vissza, mint korábban. Talán azért is, mert több a biztos „látnivaló”, véglegesek és visszavonhatatlanok a dolgok, eldőlték az esélyek, beváltódtak vagy nem a várákozások; előrenézni pedig nehezebb, fátyolosabb a látóhatár, egyre inkább romlik a messze néző szem. Igaz, a korábbi telő-múló idő bőséges tartalékokat is halmozott fel, amelyek gazdagsága talán a jövő ínséges, nélkülöző napjaira még jól jön, ha esetleg majd túlzottan emlékeim vigaszára szorulok. A napokban határozottan nagyon rosszul esett a hír, hogy meghalt Juhász Ferenc. Fel is hívtam nyomban egy öreg barátomat, elpanaszolván néki a hitetlenségemet

és csalódottságomat: mégiscsak itt hagyott bennünket az idő prédájául a nagy bajvivó. Valahogy azt gondoltam, talán van néki valami titkos, mágikus ereje, amivel kijátszhatja a halál hatalmasságát, amiről pedig annyit írt, amivel annyit harcolt évtizedeken át. Ifjúságomban rajongva szeretett költőm volt, majdnem

minden kötete megvan. Igaz, rendszeresen már régen olvastam, az utóbbi két évtizedben inkább csak a folyóiratokban élém vetődő műveit ismertem. Viszont még mindig sok verse bennem van, számos részlet, töredékek, olykor egész strófa, szótáramban kitörülhetetlenül megmaradtak hihetetlen erejű látomásai, a szavak plazmaállapotát is megkísértő nekifeszülései. Mintha tényleg annyira hatalma lett volna a nyelven, ezáltal a létezésen is, ahogyan a 16. században hitték a rétorok (mint pl. Johann Sturm): a mindenhatóság küszöbéig jutott el a nyelvet uraló, övé lehetett a verbális omnipotencia. Talán ez a vágy is űzte-hajtott a Juhászt fékezhetetlen, nyelvvel folytatott küzdelmében. Visszafelé tekintésemet nemcsak Juhász elvesztése mozgatta mostanában, hanem ugyancsak hozzá kapcsolódóan más ifjúkori emlékem is. Egyetemi hallgató voltam Szegeden 1969-70-ben, ahol akkoriban Tamás Attila volt egyik kedves tanárom, aki speciálkollégiumot tartott élő irodalomból, és ennek tárgya Juhász költészete volt. Meglepő számomra máig, hogy Juhász eruptív, határokat feszegető költészete mennyire fogva tartotta, lenyűgözte Tamás Attila más jellegű szellemi alkatát. Egykori tanárom gondolkodására a fegyelmezett analízis, tárgyilagos mérlegelés, rejtőzködő érzelmek voltak a jellemzők, mégis magával tudott ragadni Juhász univerzumába: *A csönd virága* és a *Szarvasének* közötti erőter útvesztőibe. A visszatekintés máris összeköt teret és időt, mivel kicsit párhuzamosan futott a sorsom Tamás Attiláéval. (Végzés után nem sokkal még nála terveztem egy doktori értekezést, de ekkor már Szeged hűtlenül elengedte.) Nem sokkal ezt követően került Debrecenbe, a Kossuth Lajos Tudományegyetemre, ahová én majd jóval később érkeztem meg, de akkor már nem a rajongva szeretett Juhász Ferenc költészetének irányát követve, hanem a régiség évszázadaiban bolyongtam. Most februárban temettük Tamás Attilát.

Múltfürkésző buzgalmammat másik közeli esemény is erősítette: most össze volt Szegeden negyvenöt éves évfolyam-találkozónk. Óvatos várakozással érkeztem és rezignált csalódottsággal távoztam. Inkább az foglalkoztatott, hogy mit is kaptam, kaptunk akkor az univerzitástól. Ne legyek igazságtalan: lehetőségeik határát súrolva vagy meghaladva sokat kaptunk jó néhány tanárunktól, de azóta sokkal pontosabban tudom, hol húzódtak a gondosan ellenőrzött kimondhatóság határai. Az is igaz viszont, hogy nem kevesen meg sem kísérelték ezt a limest számunkra tudatosítani, mindennek a tétjére rádöbenten. Nagyon sokan vágunk neki ezzel a deficittel az értelmiségi létezés későbbi évtizedeinek. Kivételes jutalom volt számomra, hogy részben kiváló lehetőségeim, részben személyes felismeréseim hozzásegítettek tartós önkorrekciómhoz. Hódmezővásárhelyen a Bethlen Gábor Gimnázium tanára lettem, amely 1723 óta folyamatosan működő református gimnázium volt 1948-ig, akkor államosították. A legjobbkor érkeztem 1970-ben: különleges szerencse folytán nem irtották ki teljesen a református hagyományokat. Öreg kollégáim közül többen Debrecenben végeztek, volt, aki Szabó Dezső líraiságáról értekezett szakdolgozatában, és szeretetteljesen „vizsgáztatott” is engem az akkoriban elhallgatott író ismeretéből. (Az igazsághoz tartozik, hogy Tamás Attila nagyon is jól tudta, hol van a kimondhatóság határa, de beszélt nekünk előadásán a Nagy Péter által kiátkozott jelentős életműről.) Még élő legenda közelségét tapasztaltam meg abban is, hogy közel férközhettem Németh László vásárhelyi korszakához. Idősebb kollégáim közül többen az *Égető Eszter* modelljeihez tartoztak, Grezsa

Ferenc pedig igazgatóként fokozatosan vált az egyik legjelentősebb Németh László-kutatóvá. Szerencsére a tantestület összetétele, kiváló tudostanárai nagyon jelentős mértékben segítették kulturális identitásom újraalkotását, amely egy organikus, összetett kultúra fogalmát érvényesítette. Nem fosztották ki a gimnázium könyvtárát sem, kivételes értékű könyvállománya sértetlenül megmaradt. Szakdolgozatomat még Szerb Antalból írtam, korábban nem voltam „rég magyaros”. A könyvtárban viszont belebotlottam Szenci Molnár Albert 1544-es kiadású zürichi bibliájába, benne tulajdonosának keze vonásával, sok-sok bejegyzésével, amely eldöntötte további szakmai utamat. (Könyvtári jelzetét ma is pontosan tudom fejből: FO 147.) Ellenállhatatlan mágnesként szívott magához a régi magyar irodalmi műveltség, könyves kultúrája karnyújtásnyi közelségbe került hozzám a könyvtár polcain. Ösztönzést is kaptam a tudományos munkára, és a belső készítés is egyre erőteljesebb volt. Egyre mélyebbre ástam magam a Szenci-életmű ismeretébe, kutatási feladataim világossá váltak számomra. Így írtam meg a bölcsészdoktori értekezésemet Szenciből, amelyet 1974-ben védtem meg. Ebben a közegben még egybetartozóan éreztem a kulturális-tudományos érték és a kultusz termékeny kapcsolatát. Visszagondolva nyilvánvaló, hogy bármerre is vitt a szakmai utam az elmúlt évtizedekben, legmélyebben a Szenci-kutatás foglalkoztatott. Ehhez időről időre csatlakoztak más kutatási irányok, eredmények, tapasztalatok, de a *causa efficiens* mégis Molnár Albert életművének vizsgálata. Önmagamnak is jelképes, hogy akadémiai doktori értekezésem is ebből a témakörből született a „kisdoktori” után közel harminc évvel, összességében két és fél könyvre valót publikáltam is róla.

A felsőoktatásba 1981-ben kerültem, Szegeden, az akkori Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar tanszékén lettem főiskolai adjunktus. Ez más lehetőséget kínált, mindennapi feladattá és lehetőséggé vált a tudományos munka: rendszeres publikálás, konferenciák. Ezekben az években bukkantam rá a toposzkutatás témájára, amely ekkoriban már virágzott a nyugat-európai tudományosságban. Tarnai Andor ösztönzésére és segítségével vágtam bele a *Magyarország panasza* toposz kutatásába, ami közel tízesztendő programot jelentett. Az Irodalomtudományi Intézetben a rímtoposzos tanulmányomat adtam elő, akkor még Klaniczay Tibor, Komlószi Tibor, Tarnai Andor voltak a meghatározó személyek. Meglepetésemre, nagy érdeklődést váltott ki a tanulmány. Persze engem is izgatott a dolog, és hát látható, hogy kompakt dolog a rímtoposzos ügy, de többen mondták, meg kellene nézni ennek nemcsak a metrikai és verstörténeti, hanem a toposztörténeti összefüggéseit is. Rá kellett jönnöm arra, hogy ha én ebből nagyobb, koherensebb, összefüggőbb rendszert szeretnék, akkor nagyon meg kell néznem a 16. századot, és azon belül a latin nyelvű forrásokat. Nem volt mit tenni, nekiültem, elővettem az RMK harmadik kötetét, szépen átnéztem, és amire csak gyanakodtam, hogy valami a toposznak egy változatát jelenti, azt könyörtelenül el kellett hogy olvassam. És akkor még nem volt internetes világ, ennek a forrásait nyolc évig gyűjtöttem, hosszú időszak volt, de hatalmas stúdium. Állandóan az OSZK-ban üldögéltem, ezeket másoltattam, xeroxoztam, és kezdett bennem valami összeállni. Szakmai kötelesség is volt, hogy az ember akkor egy kandidátusi értekezést írjon. Annak az lett a címe, hogy *Magyarország panasza*, a rímtoposz pedig a zárófejezet lett. 1988-ban meghívást kaptam az akkori Kossuth Lajos Tu-

dományegyetem régi magyar irodalom tanszékére Debrecenbe, ahol azóta is dolgozom, adjunktusként, docensként, majd egyetemi tanárként. Debrecenben a Református Kollégium hatalmas könyvtárával és az Egyetemi Könyvtár óriási forrásanyag elérését tette számomra lehetővé, amelyek megsokszorozták kutatási lehetőségeimet, felgyorsították szakmai terveim megvalósítását. Külföldi kutatóútjaim (Wolfenbüttel, Heidelberg, Marburg, Herborn, Kolozsvár, Nápoly) jóval szélesebbre nyitották szakmai szemhatáromat, konferenciák, személyes kapcsolatok szövődése révén. Mindez tudatosította számomra a retorikakutatás jelentőségét, amely a kora újkor kultúrájának legjelentősebb irodalomelméleti rendszere is volt. Mialatt írtam a „toposzos” könyv bizonyos fejezeteit, rá kellett jönnöm, hogy a korszak irodalomértelmezésének súlyos korlátai vannak. A neolatin anyagnak az olvasása és értelmezése bizonyos irodalomelméleti előfeltételek nélkül lehetetlen. Magyarországon megkésve jöttek-mentek ezek az irodalomelméleti dolgok. Nyilván a posztmodern futott be nagy gyorsasággal, és iszonyú sebességgel nagy befolyásra tett szert. Sosem vitattam a jelentőségét, viszont rettentően bősztített az, hogy úgy gondolták, generálisan érvényes az európai irodalomra. A nyugat-európai szakirodalomban már évtizedek óta tudott dolog volt, hogy a korszak irodalomelmélete a retorika. Engem elkezdett izgatni az, hogy mennyire adekvát módon olvassuk ezeket a szövegeket. A szakmai közvéleménynek fel kellene figyelnie a korszak retorikai irodalmának jelentőségére, így összehoztam egy retorikai antológiát. Ez egy óriási tanulási folyamat volt, hiszen egy csomó forrásmunkát olvastam, amiről addig nem is hallottam, akkor már zúdult Magyarországra is a nyugat-európai kutatási eredmények tömkelege, kijutottam Wolfenbüttelbe párszor, láttam, hogy milyen aszimmetriák vannak a kutatási eredmények között. A Vizsolyi Biblia kiadástörténete, forrásainak vizsgálata is újabb feladatot jelentett, eredményei könyv formájában jelentek meg. Merthogy ráleltem egy olyan kiadványra a Református Kollégium Nagykönyvtárában, amelyről rögtön láttam, hogy van köze a Vizsolyi Bibliához. Petrus Martyr kiadványának margóján ott van 800 sor lefordítva. El voltam bűvölve és megrendülve. A magyar bibliafordítás ügye roppant rejtélyes, a szöveghez vezető út roppant hiányos. Ebbe a szövevénybe illeszthető ez a szövegtöredék, ami a vizsolyi Biblia összövegének egy töredéke. Ha van nehéz és bonyolult, az a bibliafilológia, és nem tehettem mást, mint hogy bemerészkedtem ebbe a világba. (Ehhez némi bátorságot ifjúkori Szenci-stúdiumaim adtak, ennek mintegy meghosszabbítását, összegezését láttam az új feladatban.) Ez nem kis turbulenciát okozott a szakmai közvéleményben. Most már úgy gondolom, nem képezi vita tárgyát a dolog.

A kutatási témákat fiatalabb korunkban magunk keressük: érdeklődésünk, lehetőségeink szerint szegődünk a nyomukba, tudományos karrierünk médiuai. Fiatalon az ember valami nagyot szeretne írni. Tarnai játékosan azt mondta, hogy a madzagot el kell vágni valahol. Bele kell nyugodni, hogy kevés olyan téma van, ami ideálisan befejezhető és meghaladhatatlan. El tudom fogadni a kutatásnak ezt a paradoxonát. Ez a folyamat nem én vagyok, hanem ennek csak egy láncszeme, és nélkülem is folytatódik. Bele kell törődni abba, hogy a kutatási témáim túlélnek. Nem tragikus ez. Nyilvánvaló, hogy a személyiségemben, kultúrafelfogásomban, értékszempléletemben van valami, ami erre hajlamosít. Visszatekintve azonban elmondhatom, hogy mindez nemcsak privát vagy kar-

rier-érdek volt számomra, voltaképpen a lelkem mélyén meg vagyok győződve arról, hogy ezek a kérdések és problémák nagyon fontosak, ezekre válaszokat kell adni, és másokkal megosztani. Megingathatatlan meggyőződése, hogy a kultúra átalakulásának mostani viharos folyamatában súlyos öncsonkítás lenne, ha ezeket az értékeket nem tudatosítanánk a következő generációban.

Tarján Gábor

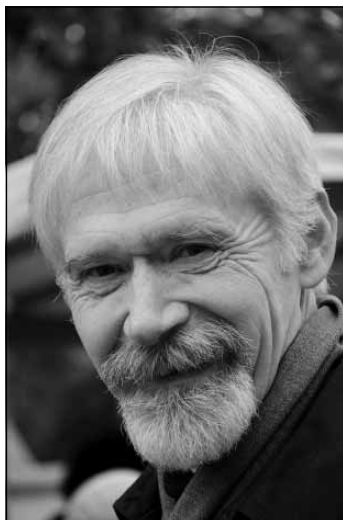
néprajzos (Sátoraljaújhely, 1946. június 11.)

70 év! Félelmetes belegondolni, már ennyi időt leéltünk. Legalább három korszakváltás, hiszen még a 20. század első felében születtünk, és már jócskán benne járunk a 21.-ben. Igaz persze – hogy valami banálisat mondjak –, aki nem hal meg fiatalon, az megöregszik...

Amikor megszülettem, még éppen pengős világ volt, sőt akkor volt Magyarországon a világtörténelem

egyik legnagyobb inflációja. A családi legendárium szerint apám fizetéskor, mire hazaért, a pénzéből alig tudott venni nekem egy cumit. Pedig ő volt Sátoraljaújhelyen a rendőrfőkapitány. A kiscgazdák nevezték ki – aztán jött az új forint, és a kommunisták elüldöztek. Örökségként apámtól megkaptam a kommunistaellenességet, anyámtól pedig a katolicizmushoz való ragaszkodást.

Pestre kerültünk, és lényegében itt nőttem fel. Az ötvenes években gyakran voltak forró nyarak, de egy gom-

Fotó: Mánfai György

bóc fagylalt 50 fillér volt, és a Palatinusra is olcsó volt a beugró, úgyhogy túléltek.

'56 dőbbenete után hamar felnőtünk. Az osztályból senki sem lett úttörő.

Aztán következtek a gimnáziumi évek, Budán, a Rákócziiban. Mindennap orosz, és kötelező KISZ-tagság. Abban az időben sokat csavarogtunk, megismertük a város ismeretlen részeit. Aztán persze nem vettek fel

a bölcsészkarra, mert rossz volt a származásom, így nem lettem művészettörténész. Elmentem könyvtárba dolgozni, ahol a kezemen ment át minden újdonság, így naprakész voltam az irodalomban. Végül felvettek a tanítóképzőre. Tanítottam egy darabig, közben megnősültem, de ez csak egy évig tartott. Berobbant az életembe a beatzene, és minden zenei előképzettség nélkül elmentem egy zenekarba dobolni.

1974-ben aztán eljutottam Erdélybe, egy széki táncházba, és megfor-

dult velem a világ. Ott felfedeztem mindazt, amit addig kerestem: a valóságos életet, az anyanyelvet, a szokásokat, a művészetet, a hagyományokat, a hiteles emberséget – egyszer és mindenkorra elköteleztem magam a folklórral, a népi kultúrával.

A Néprajzi Múzeumban lettem könyvtáros, és igyekeztem minél jobban megismerni azt a másik világot, ami akkor még nyomokban jelen volt. Vettem a hátzsisákokat, és cél nélkül (vagy nagyon is tudatosan) jártam az eldugott falvakat – határon belül és kívül –, szívtam magamba a hagyományos életformát. Megismerkedtem magatartó pásztorral, kosárkötővel, szuszékfaragóval, szamaras gazdával, a gyógynövénygyűjtő nénikével, akit mindenki boszorkánynak tartott. Egészen más képem lett a természetéről, az emberi közösségről, munkáról, életről, hitről – vagyis megismertem a szerves gondolkodást.

Elvégeztem az ELTE néprajz szakát, aztán le is doktoráltam. Leginkább a népi tárgyi világ, a kézművészet, a népművészet szimbolikája és esztétikája, a hagyomány továbbélésére érdekelt, ezekben a témában folytatott kutatásokat.

1978-ban lementem a pécsi múzeumba dolgozni, ott születtek a gyermekeim is. Nyaranta Magyarluka-fán, egy öreg parasztházban néprajzi táborokat szerveztem. Fiatalok az eredeti környezetben sajátították el a hagyományt – szőttek, faragtak, agyagoztak, kosarat kötöttek, nemezeltek stb. –, és eközben egy olyan világgal kerültek kapcsolatba, ami a szemünk előtt tűnt el.

1986-ban meghívtak tanítani az Iparművészeti Főiskolára. Visszajöttem Pestre, és a tanítás mellett elkezdtem könyveket írni. Rájöttem, hogy a népi kultúra kihalásával ren-

geteg olyan érték megy veszendőbe, amit meg kell ismerni és fenn kell tartani. A *Mindennapi hagyomány* című kötetemben próbáltam összefoglalni mindazt, amit a népi kultúrából mindenkinek ismernie kellene. A könyv öt kiadást élt meg, sok helyen tankönyvként használták.

A rendszerváltáskor nagyon reménykedtem a pozitív változásokban. Néhány évig megérintett a politika. 1988–89-ben még az MDF-ben is tevékenykedtem. Akkor tudtam meg, hogy korábban az egyik barátom jelentéseket írt rólam. Hamar rájöttem, hogy ez a világ nem nekem való.

1995-ben meghívtak Amerikába előadást tartani az ott élő magyarokhoz. Beszéltem a néphagyományunk értékeiről, a népművészetéről, a néprajzi csoportokról, a határon túl élő magyarok sorsáról. Mindjárt az első alkalommal feltűnt, hogy milyen hatalmas feladatra vállalkoztam, mert valóban komoly, mondhatni küldetésnek számít az újvilági körülmények között az identitástudat fenntartása és megerősítése. Volt olyan hely, ahol csak tucatnyi magyar gyűlt össze, de rendkívüli módon hálásak voltak minden magyar szóért és gondolatért; máshol kétszáznál is többen voltak, és valóságos népünnepélyt rendeztek a magyar népművészetéről szóló előadásom tiszteletére.

Tíz év alatt legalább 25-ször keltem át az óceánon. Nehéz volna utánaszámolni, ez idő alatt hány helyen tartottam előadást, s hány helyen fordultam meg szerte Észak-Amerikában New Jerseytől Kaliforniáig és Floridától Ohioig. Közben magyar származású fiataloknak magyarországi tanulmányi programokat szerveztem.

A 2000-es évektől kezdve a Magyar Képzőművészeti Egyetemen tanítok, innen mentem nyugdíjba. 2005-ben

jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadó Universitas szerkesztőségének gondozásában *Folklór, népművészet, népies művészet* című kötetem, azóta a téma hivatalosan elfogadott egyetemi tankönyvének számít. Óraadóként még most is tanítok a restaurátor tanszéken.

Gyermekeim három különböző országban laknak. Öt unokám van, szerencsére az egyik Budapesten él, vele gyakran találkozom.

Friedrich Ferenc

szobrászművész (Sátoraljaújhely, 1946. június 12.)

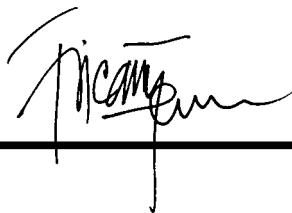

ÖNVALLOMÁS

A NAP FÉNYE, A FA LOMBJA, AZ ÉBREDŐ KEDVES TEKINTETE, A HÓPEHELY TÁNCA, A SZEMÜVEG PÁRÁJA, A BOBO SZOLGÁLÓ SZEME, AZ ESTE LAPOS ÁRNYÉKA, A NŐ ILLATA, A TÚSAROK KOPOGÁSA, A CSÍPÓ MOZGÁSA, A SZOKNYA LEBBENÉSE, AZ IZZADSÁG FÉNYE, A FUTÓCIPŐ DOBOGÁSA, A GYERMEK PILLANTÁSA, A

A TEMPLOMTORONY ÁRNYÉKA,

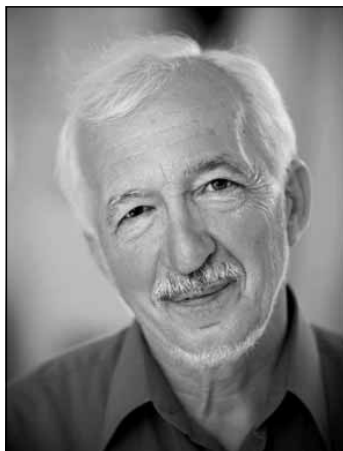
A HEGYCSÚCSOK FEHÉRJE, A FELHŐ FEKETÉJE, A NAPRAFORGÓ-TENGER ARANYA, A MEZŐ PIPACSTÜZE, A TARLÓ TÜSKÉJE, A HAJÓ MOZGÁSA, A VITORLA CSATTOGÁSA, A KÖTÉL SZORÍTÁSA, A BÚCSÚZÁS CSÖNDJE, A RÖG DÜBÖRGÉSE, A SZEMEK KÖNNYE, A FEJFÁK RITMUSA, AZ ÜNNEP ASZTALA, A KENYÉR ILLATA, A BOROSPOHÁRBAN REMEGŐ GYERTYA FÉNYE, A POHARAK KOCCANÁSA, A HOLDFÉNY VÍZTÜKRE, AZ EMELKEDŐ REPÜLŐ NYOMÁSA, A FENTRŐL TÉRKÉPPÉ VÁLT DUNA KANYARULATA, A BALATON FÉLSZIGETE, A VÉSŐ PATTANÁSA, AZ ECSET SERCENÉSE, BEETHOVEN ÖTÖDIKJE, MÁRTA ÉNEKE, A CSELLÓ HANGJA, A KÖLTŐ TITKA, A HOMLOK LÁZA, A HULLÁM TARAJA, A TŰZ HÖRGÉSE, A SZÜLETÉS SIKOLYA, BARTÓK VÁNDORBOTJA, A RÉGÉSZ ECSETJE, A KATONA KARDJA, A LÓ DOBOGÁSA, A HIT EREJE, AZ AKARAT NYÚGE, A KOVÁCS KÉZFOGÁSA, A SIKER KÖNNYE, A „BARÁT” POFONJA, A SZERELMED NEMJE, A KŐ SÚLYA, A NEKTÁR CSEPPJE, A KÖNYVTÁR PORA, A TÁRLAT CSENDJE, A TÖMJÉN FÜSTJE, AZ ÓZONPAJZS LYUKA, AZ ÚJSÁG HÍRE, A POLITIKUS LUFJA, A DÉL HARANGJA, AZ ISKOLA CSENGŐJE, A TANÁR MUTATÓUJJA, A KÖNYV SZAMÁRFÜLE, A BETŰK TITKA, APÁM KÖNYVE, A KARÁCSONY FÉNYE, ANYÁM MOSOLYA, A KERESZT EREJE, A TÖVIS SZÚRÁSA, A SZOBOR LEPLE, A TENGER GÖRBÜLŐ HORIZONTJA, A HIMNUSZ ÓHAJA. **SZERENCSES PILLANATBAN MINDEZ MAGA A KÉSZÜLŐ MŰ.**

Vadas József

művészettörténész (Budapest, 1946. június 12.)

Kritikusként kezdtem, tanárként fejezem be. Remélhetőleg csak a *munkás* életemet. Lehet, hogy fordítva kellett volna? Devecseri Gábor, aki anyukám gyerekkori baráti körének tagjaként rendszeresen felbukkant újlipótvárosi lakásunkon a hatvanas években, amikor egyetemre jártam, valami ilyesmit tanácsolt. Ma

már világosan látom: bölcs javaslat volt ez a részéről. A tanításnál kevés erősebb ösztönző erő létezik önünk folyamatos és sosem elégséges művelésére. Minthogy azonban nyugdíjra készülődve aligha kezdhetem újra az életemet, legjobb, ha őszintén bevallom: pályakezdőként a szabad vagy annak tetsző szerkesztői pálya lebegett célként magam előtt. Erre – sok más mellett – anyai nagybátyám szolgáltatott számomra életre szóló mintát: Somlyó György, akihez gyerekkoromtól haláláig rendszeresen feljártam, hogy megbeszéljem vele a világ folyását, s eszmét cseréljünk az élet és benne a művészet aktuális dolgairól.

A szabad pálya iránti vonzalmamnak csak némi kitérővel sikerült érvényt szereznem. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus, ahová az egyetem tanulmányi osztályának jóvoltából közvetlenül az iskolapadból kerültem, nem szellemi műhely, hanem hivatal volt. Fél nyolcra kellett bejárni, és délután négyig vagy ötig tartott a munkaidő. Dogmatikus konzervativizmusa

ugyancsak mélységesen lehangolt. Számos fontos szakmai tudnivalóra és személyes kapcsolatra tettem ott szert, de a szó szoros értelmében belebetegedtem a kötöttségbe meg a légkörébe. Gimnáziumi osztálytársam, a kitűnő fotós és remek nyomdász, Huschit János barátom húzott ki a slamasztikából: engem ajánlott

egy kis művészeti folyóirat, a *Műgyűjtő szerkesztőjének*. Akkor már nem voltam teljesen ismeretlen: rendszeresen jelentek meg írásaim vezető kulturális lapokban (*Jelenkor*, *Új Írás*, *Élet és Irodalom*). Első publikációm, amelyet még egyetemistaként írtam a *Kritika* számára, a költőfejedelem, Vas István dedikált kötetével köszönte meg. S ez az (alighanem túl korán jött) elismerés csak növelte megalapozatlan önbizalmamat. Ennek tudható be, hogy ifjonti naivitásomban a hatalom kulturális bátyjaként számon tartott Művészeti Alapnak rontottam, amikor *Heti zsúri* című publicisztikámban kemény kritikát mondtam a Képcsarnok Vállalat álságos és elfogultságoktól sem mentes bírálati tevékenységéről. Sajtópert akasztottak a nyakamba, a lapot megszüntették, csak hogy megszabaduljanak tőlem.

A szerencse azonban ezúttal sem hagyott el. Néhány hónapos szabadúszás után a Corvina Kiadóba hívtak szerkesztőnek, és – ettől függetlenül – az *Élet és Irodalom* állandó külső munkatársa lettem. Ezt követően két

évtizeden át – formálisan – nyugodt keretek között zajlott az életem. A kiadóban a modern művészeti szerkesztőség tagjaként (utóbb tíz éven át vezetőjeként) könyvek sorát szerveztem, illetve szerkesztettem, az ÉS képzőművészeti kolumnistájaként pedig hetente-kéthetente jelentek meg írásaim. Kritikusai tevékenységemet nem nekem kell mérlegre tennem, de tekintélyes pályatársaim (mindegyikük előtt Frank János, Miklós Pál, Néray Katalin, P. Szűcs Julianna, Rózsa Gyula) és két jelentős vidéki múzeum vezető munkatársai (Pécsett Romváry Ferencék, Székesfehérvárott Kovács Péterék) mellett talán nekem is volt némi szerepem a kortárs képzőművészeti értékrend már a rendszerváltás előtt érzékelhető helyreállításában. S bár közben néhány könyvet is írtam, negyvenes éveimben kicsit borzongva kérdeztem magamtól a Vörösmarty téri (ma már nem létező) irodaház levegőtlen folyosóján: te jó Isten, ennyi volt, innen fogok nyugdíjba menni?

Nem így történt... Ha nem is könnyű, de annál mozgalmasabb évek következtek. A nyolcvanas évek derekán jó barátom, Rózsa Gyula lett az Iparművészeti Múzeum főigazgatója. Mikor hírt vett, hogy jelentős átszervezésekre kerül sor a kiadóban, az intézményhez hívtam tudományos titkárnak. Akkor már javában dolgoztam kandidátusi értekezésemre, amely *A magyar bútor 100 éve* címmel 1993-ban könyvként is megjelent – ez volt az invitálás egyik oka. A másik talán még ennél is lényegesebb lehetett: az iparművészettel kapcsolatos széles körű, számos publikációm révén manifeszt érdeklődésem. Ez a vonzalom szintén egyetemi éveimre nyúlik vissza, Kassák Lajos özvegye ugyanis az alkotó halála után engem vett maga mellé a hagyaték

rendezésére. Magától értetődően adódott, hogy a magyar avantgárd vezető alakjának munkásságához kapcsolódott mind a szakdolgozatom, mind a kisdoktori értekezésem. Szakmai fejlődésemre nézve pedig különösen annak volt jelentősége, hogy Kassák az elsők között figyelt fel a modern iparművészet természetének korszerű jelentőségű szemléletváltására, a formatervezés (mai szóval a design) mind fontosabb kulturális szerepére. Minthogy első munkahelyemen történetesen iparművészeti munkák bírálatával foglalkoztam, majd ezt követően, már publicistaként, rendszeresen cikkeztem a tervezés helyzetéről, sőt *Nem mindennapi tárgyaink* címmel vaskos szociográfiát is írtam a kortárs magyar környezet- és tárgykultúra anomáliáiról, leendő főnököm úgy érezte, nekem is, a múzeumnak is csak hasznára válhat, ha náluk folytatom tevékenységemet.

Személyes okok miatt öt év után sajnos távoznom kellett az intézményből. Amikor azonban a család megélhetését jelentő kiadói, illetve lapszerkesztői munkám bizonytalanná vált, újfent jó barátok jöttek segítségemre. Jahoda Maya belsőépítész közbenjárására és kollégái (Szentpéteri Tibor, Csíkszentmihályi Péter) jóvoltából ismét a nyugodt építkezés korszaka következett: amikor ötven-egynéhány évesen tanítani kezdtem a Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetében. Ott habilitáltam és lettem egyetemi tanár is. Most pedig, amikor ezeket a sorokat írom, már Budapesten, a MET (korábban BKF) design- és művészetelmélet és menedzsment szak élén töltöm utolsó aktív tanévemet. Időközben a rendszeres kritikus tevékenységet a könyvek írása váltotta fel. Egyaránt akadnak köztük ismeretterjesztő kiadványok, amelyek valami-

képp szintén tanári tevékenységem részei, illetve kifejezetten szakkönyvek. Ez utóbbiak közül legfontosabbnak tavaly megjelent monográfiámat (*A magyar iparművészet története*) tekintem, mindenekelőtt azért, mert most már azzal a nyugodt tudattal nézek a még hátralevő (ki tudja, mennyi) idő elé, hogy ami képességeimtől telt,

azt megtettem. Feladatot bőségesen, irritáló szakmai adósságot a magam munkálkodásában talán nem hagyok magam után a jövő nemzedéknek.

Lipovecz Iván

újságíró (Budapest, 1946. június 16.)

A manapság bevett fordulattal élve úgy kellene kezdenem: erdélyi nemesi családból származom. Sajnálatosan korán elhunyt apai nagyapám, idősebb Lipovecz Aurél még holtában is használta a balázsfalvi előnevet: gyászjelentése 1942. április 16-án így jelent meg. Csakhogy ezt a címet senki sem adományozta az őseinek: a magyar, jellemzően köztisztviselői pályán „futott” középosztályhoz tartozók körében a 19.

század második felében eléggé gyakori volt, hogy valamilyen földrajzi névből képzett előtagot választottak. Balázsfalva 150-200 évvel ezelőtt éppenséggel a románok egyik politikai és kulturális központja volt, és igazából semmi sem utal arra, hogy a Lipoveczek miért pont innen eredeztették magukat. (Még hozzá a család másik ága is, amely következetesen a végén „tz”-vel írta a nevé, generációkra visszamenőleg soproni volt, és 1953-ban az akkori Lipovetz Iván személyében még egy Kossuth-díjas vegyészprofesszort is adott az országnak.)

Mindehhez a történethez azonban nekem vajmi kevés közöm volt. Három hónapos csecsemő voltam 1946 szeptemberében, amikor a szüleim elváltak és kapcsolatuk végérvényesen megszakadt. Én tehát a 25 évesen magára maradt édesanyám (aki soha többé nem ment férjhez) környezetében nevelkedtem, zsidó kispolgári családban. Egyetlen gyermekként, unokatestvéreim sem voltak (anyám öccsét 1944-ben a Gestapo hurcolta el), legfeljebb másodíziglen, nagyon sok rokonunk élt mifelénk, a Teleki tér környékén (akik aztán 1956-ban – kevés kivétellel – elmentek).

Mind az általános, mind a középiskolában nagyon jó tanuló voltam (egyedül a rendíthetetlen Taligás tanár úr adott 4-est rajzból, 6.-ban), azonkívül abszolút könyvmoly, aki a Kálvária (akkor éppen Kulich Gyula) téri gyermekkölcson-

könyvtár összes kötetét kiolvastam, még hozzá viharos tempóban. A testmozgást illetően annál lustább voltam, kövérségemért sokat csúfoltak, amit én nagy-nagy igazságtalanságként éltem meg.

Világnézeti fejlődésemről csak annyit, hogy utoljára 13 évesen voltam válasos, onnan kezdve nagyon gyorsan kőkemény ateistává lettem, és ebben az azóta eltelt 5 és fél évtized sem rendített meg.

A budapesti Fazekas Mihály Gimnázium már 50 évvel ezelőtt is a legjobbak között volt az országban: tanáraink egytől egyig kiváló pedagógusok és nagyszerű beszélgetőpartnerek voltak. Nem lehet patikamérlegen méricskélteni, hogy hol mennyi tudást szedtem magamra, de a legtovább húzódó hatásuk egészen biztosan a fazezasos éveknek voltak. Mint ahogyan a legrégebbi barátságaim is onnan datálódnak.

Negyedikes gimnazista koromban vettem a fejembe, hogy diplomata szeretnék lenni. De mire három évvel később, a közgazdasági egyetem nemzetközi ismeretek szakán az igazi pályaválasztás küszöbére jutottam, már tudtam: nagyobb önállóságra, alkotói ambícióim kiélésére, több nyíltságra és kevesebb titokzatosságra vágyom, mint amit a diplomácia nyújthat.

A Közgazdász című egyetemi lap szerkesztősége, benne Faklen Pállal, Bauer Tamással, Farkasházy Tivadarral, Kékesi Katalin és a többiekkel rengeteget segített az elhatározásban, hogy újságíró, hivatásos kommunikátor legyek. Az, aminek a mai napig is tartom magam.

Innen már „csak annak” kellett kiderülnie, hogy vajon nemcsak szeretném, de tudom is közreadni a mondanivalómat közérthetően, lehetőleg színes stílusban, amivel – miközben egyre nagyobb élvezettel csinálom – hasznára válhatok másoknak? Ez volt számomra a zsinórmérték, ehhez próbáltam igazodni itthon a Magyar Rádióban, és ennek igyekeztem megfelelni több mint hat évig tartott bonni tudósítói munkámban is.

Ahol azonban egyszer csak minden „megemelkedett”: fizikai és szellemi közelségbe kerültem a plurális társadalommal, a többpárti parlamenti demokráciával, a civil kezdeményezések közösségteremtő és -megtartó természetével, s ehhez járult még egy egészen különleges jelenség: a múlt feldolgozásának, illetve eltussolásának egymással vívott küzdelme.

Annak a hat évnek meghatározó szerepe lett az azóta eltelt három évtized minden vonatkozásában.

Önámítás lenne persze azt állítani: már tudtam is, hogy mi a megoldás.

Az ancien régime közeli összeomlására nem voltam felkészülve, de tudtam, hogy 1988–89 fejleményei minket, újságírókat ragadtak a legnagyobb hévvel magukkal. Örülök, hogy részese lehettem annak a sokszor egzisztenciális kockázatokat is rejtő cselekvéssorozatnak, amivel a magyar sajtó hozzájárult a múlt rendszer lebontásához. S bár nem voltak illúzióim a tekintetben, hogy a 40 évig szőnyeg alá söpört problémák felszínre törését higgadtan kezelni lehet, annyi gyűlölet és intolerancia, becstelenség és inkompetencia akkora elburjánzására, mint ami az elmúlt negyed században, s különösen annak második felében eluralkodott, legrosszabb álmaimban sem számítottam.

Úgy látszik, teljesen elkényeztettek azok az idők, amelyeket egy önmagával nemcsak viaskodó, de folyamatatosan konszenzust kereső társadalomban töltöttem.

Fehérvári Győző

szerkesztő, műfordító, irodalomtörténész (Budapest, 1946. június 17.)

Hogyan lesz valakiből az észti és finn irodalom fordítója? – kérdeztek tőlem már nagyon sokszor az elmúlt több mint négy és fél évtized során, és a válaszom mindig az volt: véletlenül. Persze mondhattam volna emelkedettebben is: hogy a sors kegyelméből vagy Isten akaratából – s így visszatekintve talán ez még közelebb is állt volna az igazsághoz.

Pedig egészen egyetemista koromig jóformán semmit sem tudtam Észtországról, legfeljebb gyerekkoromban, apámék korosztályától hallottam néha keserű önvigasztalásként, hogy a háború után járhattunk volna úgy is, mint az észtek, a lettek vagy a litvánok, akiket az oroszok teljesen bekebeleztek. A finnekről nemegyszer olyan vélekedést is hallottam, hogy mázlisták, igaz, meg is harcoltak érte.

Az egyetemen aztán, amelyet 1965-ben kezdtem el az ELTE-n magyar-történelem szakon, lassanként értelmet nyertek az addig hallottak. A magyar szakon akkoriban már csaknem százszázalékos hagyomány volt, hogy egy szemeszteren át tanulmányozni kellett valamelyik rokon nyelvet. Én a finnt választottam. Tanulását fél év elteltével sem hagytam abba, sőt egy évre rá, amikor Mai Bereczki személyében már akadt hozzá tanár is, belevágtam az észti tanulásába is. Időközben az addigi fordítások segítségével belekóstoltam mindkét nép irodalmába. Megfogott mind a kettő,

pedig – a kezdetektől eltekintve – kevés köztük a hasonlóság.

A hetvenes évek megpezdült szellemi életének és a negyedéves egyetemista reményeinek hamar véget vetett a „prágai tavasz” elfojtása. Ekkor tudatosult bennem igazán, hogy olyan pályát, szakterületet kell választanom, ami nincs reflektorfényben, ahol feltűnés nél-

kül, a magam elképzelései szerint dolgozhatom. Tervem hamar megvalósulni látszott, 1969-ben már novellafordításokkal szerepeltem mind egy észti, mind egy finn antológiában. Hamarosan megjelent egy, a szakdolgozatomból lerövidített észti vonatkozású hosszabb tanulmányom is. A Magyar Rádiótól is megkerestek észti hangjáték-fordítások ügyében. 1971-ben pedig az Európa Kiadó javaslatára az írószövetség kiküldött egy hónapra Észtországba. (Finnországban már 1969-ben jártam, a lappeerantai nyári egyetemen.) Az észti utam ugyan lerövidült, mert nem engedtek továbbutazni Moszkvából, mondván, hogy Tallinnban nincs a szállodákban hely. Végül kiderült, hogy volt ugyan, de addigra az Észti Írószövetség elszállásolt a saját apró kis vendégszobájában, a szövetség épületében. Hamarosan tapasztalnom kellett, milyen szerencse ért: ottlétem alatt módomban állt megismerkedni szinte az összes észti íróval. Rengeteg élménnyel és könyvvel tértem haza.

Közben a szakmában itthon is kezdtek megismerni, számos komoly megbízást kaptam. Kisregény- és drámaaválogatást készítettem, a Bereczki házaspárral egy megjelenésében is reprezentatív, 32 ív terjedelmű 20. századi észt költészeti antológiát állítottunk össze; a benne szereplők mintegy harmada olyan emigráns költő volt, akik nagy részének a szovjet hatóságok még beutazási engedélyt is nehezen adtak, ha hazájukba akartak látogatni. Az észt művekkel párhuzamosan mindvégig ott sorakoztak fordításaim között a finnből fordított kisregények, novelláskötetek is. A két nyelvből összesen kéttucatnyi regényt, kisregényt, vagy kétszer annyi novellát és ugyanannyi drámát és hangjátékot fordítottam le. Az észtek majd mindegyik műfajban túlsúlyban voltak, esetükben az is motivált, hogy tudatosítsam a hazai olvasóközönségben, a Szovjetunióban is élnek olyan nemzetek, amelyek egyáltalán nem „szovjetek”. Gyakran jártam Finnországban, rengeteg barátot szereztem és láttam vendégül Budapesten. Finn útjaim azt követően sokasodtak meg, miután 1972-ben sikerült bekerülnöm a Magyar Rádióba irodalmi szerkesztőnek, ahol egészen 1994-ig, a Horn-korszak kezdetéig dolgozhattam, szerkesztőként, vezető szerkesztőként, majd távozásomkor (eltávolításomkor) az irodalmi főszerkesztőség vezetőjeként. Voltam versszerkesztő, dramaturg, nyelvészeti, néprajzi műsorok gondozója, országos, a tévével közösen szervezett amatőr versmondó versenyek szervezője, oszlopos zsűritagja. Életem legszebb korszaka volt ez a negyed század, a fordítói munka magányossága és a stúdiómunka színésztréfától, váratlanul előtörő indulatoktól vibráló harsánysága változatossá tette a mindennapjaimat.

A későbbiekben, ha megkérdezték, hogy érzem magam magánzóként, az ellenségeimnek mindig azt mondtam, kitűnően, a barátaimnak, egykori kollégáimnak azonban még évtizedekkel később is kénytelen voltam bevallani, hogy álmomban máig igen gyakran megfordulok a Rádióban.

Már évekkal az utcára kerülésem előtt is megtapasztaltam, hogy egyre kevesebb a publikálási lehetőség, hát még az ilyen, kevésbé ismert irodalmak esetén, de nem volt sok időm a jövőmön töprengeni, egy nyitott szívűtét, majd az azt követő infarktus hamar elhessegette ebbéli gondolataimat. Nehezen tértem magamhoz, nem is sejtettem, mennyi mindent tartogat még számomra az élet. 1999-ban megkaptam az Észt Köztársaság külföldi polgárnak adható legmagasabb kitüntetését és a finn Ponkala Alapítvány tízezer márkás fordítói díját. Az előbbit Pesten, az utóbbit egy észt kollégámmal együtt Tartuban vehettem át. És ami talán még nagyobb örömet okozott, hogy óraadóként folytathattam 1993-ban elkezdett egyetemi oktatói pályámat előbb az ELTE-n, majd több mint 15 éven át a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. A fordítás mellett a két nép irodalomtörténetével, kulturális kapcsolatainkkal is foglalkoztam, hús esztendeig pedig munkatársa, majd főmunkatársa voltam a *Világirodalmi lexikon*nak. A későbbiekben egyetemi oktatóként módomban állt, és kapacitáltak is rá, hogy rendszerezem magamban mindazt a tudást, amit finn és észt irodalmárként, rádiósként a magyar irodalom népszerűsítése közben magamba szippantottam. S ha már így alakult az életem, 1998-ban – valószínűleg azóta is egyedüli főfoglalkozású rokkantnyugdíjasként – felvettem az ELTE doktori

iskolájába, és 2000-ben PhD doktori fokozatot szereztem. Disszertációmát később könyvvé dolgoztam át, melyet 2002-ben a Lucidus Könyvkiadó jelentetett meg. Fordítóként azért az új évezredben is tevékenykedtem, antológiákban, a Magyar Naplóban és egy-egy finn és észt, külön kötetben megjelent regény esetében.

Munkám és szerencsém folytán számos „történelmi” eseménynek részese lehettem. Itt csupán kettőt említek meg. 1989-ben Helsinkiben a „vendéglátó” finneket leszámítva egyetlen külföldiként részt vehettem a Lennart Meri későbbi köztársasági elnök által Helsinkiben létrehozott első önálló észt nagykövetség megnyitásán. (Ekkor még nem deklarál-

ták hivatalosan az Észt Köztársaság visszaállítását.) A Magyar-Észt Társaság elnökeként pedig 1993-ban Antall József betegsége és Jeszenszky Géza külföldi útja miatt a Külügyminisztérium felkérésére társaimmal együtt ideérkezésekor én fogadhattam a Mart Laar miniszterelnök vezette észt kormányküldöttséget. A fogadás nem igényelt különösebb protokolláris tudást, a miniszterelnökkel való kézfogás után mindjárt kedves ifjúkori költő barátomat, Paul-Eerik Rummot ölelhettem át – ezúttal kulturális miniszteri minőségében.

Teljesen Győző

Kamocsay Ákos

borász (Veszprém, 1946. június 21.)

Amikor 1997-ben Nagy-Britanniában (legnagyobb meglepetésemre) az Év Borászává választottak, és október 23-án, Londonban, a New Zealand Haus tetőteraszán, sok újságíró nyüzsgő jelenlétében átadták a díjat („az első kelet-európai sztárborász”, ezt kommunikálták), számomra felkészületlenül, a kezembe adták a mikrofont, hogy mondjak valamit. Akkor azt találtam mondani, hogy én

egy olyan országból jöttem, ahol az elmúlt néhány évtized során a borásznak az volt a sikerélmény, ha a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” X-edik évfordulójára sikerült áttessékelní a határon időben 40 vagon bort. Ha abban a hiánygazdálkodásban sikerült üveget, kartont, dugót szerezni, sikerült jól megszervezni a műszakokat, sőt lett elég vagon is, és ez időben átment a határon, akkor az ember jól végezte a dolgát, és, egy kis túlzással, hogy mi volt a palackban, az senkit nem érdekelt. Nagy nevetés volt, azt hitték, hogy milyen vicces fiú vagyok. Pedig ez volt a véres valóság...

Abban az időben álmomban sem gondoltam, hogy valaha a bor ilyen népszerűsége fog szert tenni. Bár (szerencsémre) akkor már sok helyen jártam a világbán, ahol a bornak egész másféle presztízse volt, mint nálunk, láttam,

hogy máshol hogyan készítik a bort, milyen népszerűség övez termőhelyeket, milyen más szemlélettel dolgoznak a borászok a híres borvidékeken, de nagyon távolinak látszott akkor ez a világ.

Aztán egy csapásra megváltozott minden. Megszűnt az igénytelen, ámde kielégíthetetlen piac, és aki ezt megértette, elkezdett más stílusú, igényes borokat készíteni. Az én szerencsém akkor kezdődött, amikor olyan társakra találtam, akik szintén tudták, hogy mit akarnak ebben az óriási versenyben, ami a világban zajlik. Megmutatni, hogy Magyarországon milyen kiváló termőhelyek, szőlők, borászok vannak, hogy mi is tudunk olyat mutatni magunkból, amire rá lehet csodálkozni, ami magas fokú élvezetet tud nyújtani, és felveszi a versenyt az ismert és népszerű országok boraival.

Ehhez persze magas színvonalú borfogyasztási kultúra is szükséges, ami nálunk nemigen létezett, de nyugodtan állíthatom, mára már a legjobb úton haladunk afelé itthon is.

Egész életem során mindig nagy borászatban borászkoztam, mindig sok bort készítettem, ami óriási kihívás olyan embernek, aki mindig jó bort szeretne készíteni. Olyan szervezett munkát végezni és végeztetni, hogy az soha ne okozzon csalódást, aki megissza, örömét találja benne, és úgy érezze, élményt kapott. Fő célom mindig is az volt, hogy bebizonyítsam, ahol sok bor készül, ott is lehet egyedi, különleges borokat létrehozni, ott legalább akkora az esély a „nagy” borra, mint ahol a borásznak minden egyes szőlőfürttel „személyes” kapcsolata van.

Két borvidéken dolgoztam eddigi életem során, Móron és Neszmélyen, és mindkét hely olyan lehetőségeket nyújtott számomra, melyek révén igazán meg lehetett mutatni itthon és a világban is, hogy mire vagyunk képesek, ha akarjuk. Megtalálni a divatos stílusokat, megmutatni a termőhely különlegeségeit, eltalálni az ízlést, kifejezni a borokkal a természet által nyújtott lehetőségeket, ez fantasztikus élvezet.

Eddigi életem során sok díjat kaptam, mind személyesen, mind az általam készített borokkal. Mindegyik óriási örömet jelentett, mert bár ritkán számítottam rá, de hihetetlen visszajelzések ezek egy olyan szakmában, ahol az ízlés és a szubjektivitás az irányító értékrend.

Az egyetemre kerülésemmel egy időben nagyon foglalkoztatott az előadóművészet és az irodalom. Hihetetlen örömet és élvezetet okoztak az itt szerzett élmények. Az egyetem irodalmi színpadával önálló est, a legendás Egyetemi Színpadon olyan nagyságokkal együtt fellépni, mint Latinovits Zoltán, Berek Kati, Juhász Ferenc; Ki mit tud?-győzelem és szófiai VIT 1968-ban; stb. De ezek az érdekes és sikeres dolgok rövid ideig tartó bizonytalankodás után sem térítettek el attól, hogy a célom a borászkodás legyen.

Óriási öröm és elégedettség számomra, hogy tevékenyen részt vehettem a magyar borászat rendszerváltás utáni megújításában, hogy azon elsők között lehettem munkámmal, akik hatással voltak az újkori magyar borászat lehetséges útjainak kijelölésében.

Ez a munka, remélem, még nem ért véget. Még talán van néhány szüret, ami vár rám... Remélem...